

Sam Willis & James Daybell

ISTORIA NEAȘTEPTATĂ

traducere din limba engleză de
INES HRISTEA

CUPRINS

Mulțumiri.....	9
Introducere	11
1. Măinile.....	13
2. Mănușile.....	24
3. Parfumul	38
4. Bula	51
5. Umbrele.....	64
6. Bărbile.....	77
7. Norii.....	92
8. Praful	105
9. Ceasurile	121
10. Broderia	136
11. Mâncărimea	149
12. Găurile.....	162
13. Patul.....	176
14. Visele.....	190
15. Părul.....	207
16. Agrafa de hârtie	220
17. Scrisorile.....	234
18. Cutiile	248
19. Curajul.....	260
20. Munții	279
21. Coșurile de fum.....	291
22. Lacrimile.....	304

23. Leii.....	319
24. Gunoiiul. si cãrti.....	334
25. Zãpada.....	351
26. Pisicile.....	369
27. Surãsul.....	382
28. Cicatricea.....	397
29. Înclinația.....	412
30. Semnătura.....	428
Implicați-vă și voi!.....	444
Lecturi suplimentare selectate.....	445
Indice.....	497

21. ...	304
22. ...	319
23. ...	334
24. ...	351
25. ...	369
26. ...	382
27. ...	397
28. ...	412
29. ...	428
30. ...	444
31. ...	445
32. ...	497
33. ...	...
34. ...	...
35. ...	...
36. ...	...
37. ...	...
38. ...	...
39. ...	...
40. ...	...
41. ...	...
42. ...	...
43. ...	...
44. ...	...
45. ...	...
46. ...	...
47. ...	...
48. ...	...
49. ...	...
50. ...	...
51. ...	...
52. ...	...
53. ...	...
54. ...	...
55. ...	...
56. ...	...
57. ...	...
58. ...	...
59. ...	...
60. ...	...
61. ...	...
62. ...	...
63. ...	...
64. ...	...
65. ...	...
66. ...	...
67. ...	...
68. ...	...
69. ...	...
70. ...	...
71. ...	...
72. ...	...
73. ...	...
74. ...	...
75. ...	...
76. ...	...
77. ...	...
78. ...	...
79. ...	...
80. ...	...
81. ...	...
82. ...	...
83. ...	...
84. ...	...
85. ...	...
86. ...	...
87. ...	...
88. ...	...
89. ...	...
90. ...	...
91. ...	...
92. ...	...
93. ...	...
94. ...	...
95. ...	...
96. ...	...
97. ...	...
98. ...	...
99. ...	...
100. ...	...

O colecție de romane și povestiri a personajelor a la literatură din
 literatură de înaltă calitate.
 Într-o ediție și alte lucrări capabile să contribuie la înțelegerea și
 înțelegerea în moduri diferite cu privire la viața și înțelegerea
 înțelegerea în moduri diferite cu privire la viața și înțelegerea

veți ajunge să înțelegeți de ce istoria *cicatricii* e atât de importantă, de ce istoria *coșurilor de fum* e atât de încântătoare; de ce istoria *zăpezii* e atât de inspiratoare.

Mulțor oameni, trecutul continuă să le fie prezentat ca studiul unor bărbați măreți și al unor femei minunate, al unor evenimente, războaie și revoluții, al unor mișcări culturale și epoci, un studiu care ne transportă din Antichitate, trecând prin Evul Mediu și ajungând în lumea modernă. Unii istorici privilegiază diverse aspecte ale trecutului, precum religia, societatea, economia, genurile, politica, afacerile militare sau ideile. Toate acestea sunt utile; oferă perspective diverse și date noi privind studiul trecutului. Totuși istoria, așa cum o cunoaștem și o înțelegem azi, e extraordinar de complexă și de interconectată, astfel că o unică perspectivă asupra trecutului nu poate să fie suficient de adecvată, încât să prezinte tabloul complet.

Sperăm că *Istoria neașteptată* vă va ajuta să umpleți golul dintre abordarea academică tradițională a complexității – care se realizează printr-o gândire zăpăcitoare și cercetări inovatoare – și apetitul public pentru o istorie digerabilă, dar, în același timp, plină de miez și care să-ți pună mintea la treabă.

Abordarea noastră flexibilă vă permite să înțelegeți semnificația istorică a tuturor lucrurilor. Ea se extinde asupra a tot soiul de subiecte, de teme, de obiecte și de emoții și vă ajută să vedeți legăturile care se stabilesc între tot și toate. Tocmai aceste legături, între diversele aspecte ale istoriei noastre, sunt cele care generează o perspectivă inedită asupra trecutului și prezentului.

În esență, noi considerăm că să citești despre trecut într-o manieră predictibilă și liniară este o experiență nesatisfăcătoare. Istoria e ca un labirint; ca să înțelegi cât mai mult din istorie trebuie să rătăcești prin labirint, să te pierzi în el – iar apoi să speri că vei găsi drumul înapoi, către început. Prin urmare, exact așa ne-am conceput și noi cartea: fiecare capitol se leagă de următorul, iar ultimul se leagă de primul.

Haideți să începem cu mâinile voastre, care țin această carte...

1

MÂINILE

*Istoria mâinilor are legătură cu... călătoria în timp,
magia medievală, picturile rupestre, puterea regală,
intimitatea și suferința.*

Cioc, cioc...

Cioc, cioc...

Ce fac mâinile voastre? Mâinile lui Sam ciocănesc în ușa creierului vostru. Vă trezesc. Inițiază o conversație. Inițiază conversația *asta* – tastând cuvintele. Mâinile voastre probabil că țin cartea sau tableta. Dar în câte feluri diferite v-ați folosit azi mâinile? Și în câte alte feluri diferite vi le veți mai folosi până mâine? Probabil că v-ați îmbrăcat, v-ați spălat, v-ați pregătit mâncarea, v-ați hrănit, ați ridicat și ați lăsat jos o enormă varietate de obiecte, ați comunicat cu voi înșivă prin atingere și ați comunicat cu alții prin scris, prin tastare sau prin gesturi. Poate că ați dat mâna cu niște oameni, poate că le-ați făcut cu mâna altor oameni, poate că ați ridicat pumnul în aer de furie sau poate că ați făcut semnul „OK”, cu degetele mari de la mâini extinse în sus, în sens de prietenie.

Astfel de gesturi supraviețuiesc în prezent și sub formă de artă preistorică, care datează din urmă cu până la 40 000 de ani.

PICTURILE RUPESTRE

Modelele de mâini pictate sunt o formă vizuală comună de artă preistorică. Astfel de modele au fost descoperite în situri din Franța, Spania, Africa, Australia, Argentina și Borneo (despre care se crede că sunt, de departe, cele mai vechi exemplare – fiind realizate acum circa 40 000 de ani). Modelele erau create fie prin suflarea, fie prin pulverizarea pe mână a vopselei conținând cărbune sau un pigment numit roșu-ocru, astfel obținându-se un soi de umbră a palmei – cel mai întâlnit tip de imagine care a rezistat până în prezent –, sau prin acoperirea cu vopsea a mâinii, astfel încât forma ei să poată să fie imprimată pe suport.

În trecutul nostru evolutiv, mâna a fost importantă, întrucât degetul opozabil, abilitățile motorii rafinate și utilizarea manuală a uneltelor erau caracteristici distinctiv umane, care marcau diferența dintre *Homo sapiens* și animale. În preistorie, mâna a fost importantă și din alte motive practice: oamenii puteau să numere pe degete sau să-și folosească suprafața palmei pe post de instrument de măsură – inclusiv înălțimea cailor era măsurată în palme. Prin urmare, nu e deloc surprinzător că mâinile au fost una dintre cele mai comune forme de exprimare vizuală în istoria noastră străveche. Mai mult, dorința de a crea artă este unul dintre puținele lucruri de importanță crucială care ne definesc pe noi, ca oameni – alături de capacitatea de a gândi, de aceea de a face planuri și (iar aici se exprimă istoricul) de abilitatea de a ne aminti și de a învăța din trecut. Ca atare, aceste modele de mâini pictate nu sunt doar parte din

istoria artei, ci reprezintă și o dovadă a evoluției minții umane moderne; ele sunt un capitol din cea mai timpurie istorie a lui *Homo sapiens*.

Se crede că realizarea acestor imagini avea o semnificație magică sau ritualică. Știm că, în anumite locuri, imprimarea lor ar fi fost foarte dificilă, pentru o singură persoană, iar că, în alte locuri, modelele ar fi fost imposibil de transpus pe suport fără ajutorul unei alte persoane. Prin urmare, aceste imagini ne oferă una dintre cele mai timpurii dovezi ale muncii în echipă. În unele situri există atât de multe palme imprimate pe un singur suport, încât e limpede că realizarea lor a implicat atât un proces de planificare, cât și perioade considerabile dedicate punerii lor efectiv în operă. De asemenea, în aceste locuri găsim o varietate surprinzătoare de forme, de dimensiuni și de modele de mâini. Ceea ce intrigă este că multe dintre imaginile imprimate au degete amputate. Credița că ele redau cu acuratețe mâini cu extremități lipsă este acum de domeniul trecutului. Înțelegerea noastră modernă se concentrează asupra modului în care mâna poate să fie manipulată, prin flexarea degetelor înspre interior sau înspre în jos – așa cum se întâmplă, de pildă, în teatrul de umbre –, astfel încât umbra ei să capete un aspect neobișnuit.

Ideea aceasta sugerează, la rândul ei, că, în cadrul sistemului de comunicare antic, degetele aveau și ele o anume semnificație. Cercetătorii s-au întrebat cine a lăsat aceste modele de palme, dar răspunsul a rămas uimitor de incert. Lucrări recente au dus la presupunerea că trei sferturi dintre modelele de mâini neolitice, care au supraviețuit până în prezent în opt peșteri din Franța și Spania, au fost realizate de femei. Cercetările acestea se bazează pe descoperirile unui biolog britanic, care a demonstrat că bărbații și femeile pot să fie identificați în funcție de lungimea relativă a indexului și a degetului mic.

Ideea aceasta ridică interesanta problemă a mâinii considerate ca indicator istoric. Nu doar că mâinile pot să fie „citite” ca indicator al sexului, dar, în moduri mai simple, ele pot să arate și diferitele vârste, rase sau clase sociale – care pot să fie interpretate în funcție de dimensiunea palmei, de culoarea ei și de starea pielii. De exemplu, mâinile muncitorilor sunt adesea marcate cu semne ale efortului fizic: bățături sau degete amputate – un indiciu al pericolelor de la locul de muncă, mai ales în cazul celor care trudes în fabrici. Mâinile muncitorului pot să fie comparate cu cele ale unui pianist, cu ale unui profesor de istorie sau cu cele ale unui funcționar – acestea din urmă fiind pătate cu cerneală. Un funcționar victorian, Benjamin Orchard, a scris cu amărăciune, în 1871, despre munca lui: „Nu suntem bărbați adevărați. Nu facem o muncă de bărbați. Noi manevrăm penițe – suntem niște amărâți de operatori de penițe, oameni îmbrăcați în haine negre, cu degetele pătate de cerneală și cu fundul pantalonilor devenit lucios. Asta suntem! Toată ziua nu facem decât să punem punctul pe *i* și liniuța la *t*. Nu-i de mirare că zidarii sau surugii ne disprețuiesc. Nu suntem nici măcar sănătoși.” Pentru funcționarul victorian, petele de cerneală erau un indiciu privind ocupația, un simbol al statutului lor social inferior.

Mâinile puteau să fie deformate, mutilate de vreun accident agricol, frânte sau vătămate prin tortură. Fracturarea mâinilor era una dintre tehnicile torționarilor. În autobiografia sa, scrisă în limba latină, preotul iezuit John Gerard își descrie perioada încarcerării în Anglia, dinspre finalul epocii elisabetane, și torturile la care a fost supus din pricina implicării în rețelele care au pus la cale Complotul Prafului de Pușcă. Mâinile i-au fost atât de mutilate, încât, inițial, nici măcar pana de scris nu era capabil s-o susțină: „Abia dacă simțeam că aveam ceva între degete. Facultatea

pipăitului nu mi-a revenit decât după cinci luni și nici atunci întru totul. Până la momentul salvării, care s-a petrecut după șase luni, mereu am avut degetele oarecum amorțite.” Având mâinile schilodite, Gerard nu prea era în stare să scrie, aceasta fiind și intenția clară a torționarilor: scrisul era una dintre metodele-cheie prin care iezuiții încarcerați comunicau cu lumea exterioară – prin scrisori secrete și folosind cerneală invizibilă.

Mâinile puteau să te trădeze nu doar în fața unui istoric, ci și în fața legii. „Mâna criminală”, în sine, putea chiar să lipsească – fiind retezată, ca pedeapsă – sau să fie arsă, ca indiciu al stigmatului infracționalității, indiciu de care era foarte dificil să te descotorosești. În Anglia dinastiei Tudorilor, infractorul putea să scape de pedeapsa cu moartea invocând „beneficiul clerului”, cu alte cuvinte susținând că era membru al Bisericii (strategie de apărare care presupunea simpla lectură a unui pasaj dintr-o Biblie) – ca urmare, i se ardea degetul mare de la mână, pentru ca a doua oară să nu mai poate să uzeze de această chichiță juridică. În Anglia secolului al XVI-lea, când Anthony Bourne, un individ afemeiat și risipitor, l-a trimis pe un francez s-o ucidă, înjunghiind-o cu un pumnal, pe soția lui, Elizabeth, potențialul criminal (întrucât asasinatul a fost ratat) a fost identificat ca infractor întrucât era „ars la mână”.

Pentru un istoric, mâinile sunt fascinante și pentru că, odată cu trecerea timpului, ele îmbătrânesc – mâinile reprezintă un document istoric în sine, întrucât ajung să fie marcate de semne ale înaintării în vârstă, de pete hepatice, de cicatrice și riduri, iar pielea își pierde elasticitatea. Una dintre cele mai încântătoare referiri la acest fenomen se regăsește într-un tablou al pictorului american Thomas Eakins (1844-1916), tablou intitulat *The Writing Master* (1882). Lucrarea aceasta se constituie în cea mai magnifică observație a unui bărbat care și-a dedicat viața mâinilor

Semnificația acestor statui a rămas, chiar și în prezent, un mister, iar identitatea fiecăreia dintre ele e în continuă dezbătută. În mod clar, unele dintre lucrări întruchipează apostoli, profeți, evangheliști și pe regii Iudeei. Bătrânul care își mângâie barba e, cu certitudine, un rege, putând fi identificat după coroană și după atitudinea regală, și dacă sunteți în căutarea unui rege englez a cărui întreagă domnie și reputație au fost definite de suferință, atunci opriți-vă la Henric I (1068-1135), al cărui unic fiu a murit în 1120, pe un vas care s-a scufundat, eveniment care a dus la izbucnirea în Anglia a unui război civil îndelungat și sângeros. Relatările din epocă arată că, aflând vestea, Henric s-a prăbușit secerat de durere. Și niciodată nu a mai surâs. E foarte posibil ca statuia de pe fațada catedralei să-l reprezinte pe Henric I, cel mai nefericit dintre regii englezi.

Trasul de barbă e un gest personal, emoțional și instinctiv, care face parte dintr-o istorie a gesturilor ce include oricare tip de mișcare corporală, de la statul în picioare, de la mers și de la șezut până la sărut, la înclinarea pălăriei și la plecăciune. Trupul uman în mișcare reprezintă, el însuși, un „text” istoric neașteptat de prețios.

PUTEREA REGALĂ

În cursul istoriei, mâna a jucat un rol important și în ceremonii – unirea mâinilor la căsătorie sau ridicarea mâinii la rostirea unui jurământ. Un exemplu deosebit de interesant îl reprezintă „atingerea regală”, parte a unei ceremonii prin care suveranul își atinge supușii cu palma ca să-i vindece de diverse boli, dar, în special, de o afecțiune gravă cunoscută sub denumirea de scrofuloză. Această boală, legată de tuberculoză, genera apariția pe gât a unor leziuni ample, ca urmare a unei infecții a ganglionilor

limfatici. În cazurile mai avansate, formațiunile de pe gât se inflamau și perforau, transformându-se în ceea ce, în esență, era o rană deschisă, purulentă. Odată cu declinul tuberculozei, survenit în cea de-a doua jumătate a secolului XX, scrofuloza a încetat să mai fie o afecțiune extrem de răspândită. În cursul Evului Mediu, în Anglia și în Franța, se credea că „atingerea regală” – palmele suveranului aplicate pe trupul bolnavilor – avea puterea să vindece această maladie. Presupusa capacitate de a vindeca afecțiunea care uneori era numită „deochiul regelui” avea legătură cu dreptul divin al monarhului și cu credința populară superstițioasă în puterea cvasimagică a monarhiei medievale. Regii anglo-francezi au reușit astfel să manipuleze credințele populare ca să-și legitimeze domniile, întărindu-și pozițiile printr-o combinație de charismă și de forță militară și fiscală.

Cele mai timpurii relatări privind miraculoasele atribute vindecătoare ale „atingerii regale” apar în secolul al XI-lea, când membrii cercului restrâns al monarhului le dădeau bani bolnavilor, astfel încât să-și asigure un loc în public, la aceste reprezentații unde se făcea demonstrația unor puteri supranaturale. Practica aceasta a continuat până în secolele XVI-XVII și chiar până mai târziu – se spune că regina Elisabeta I (1533-1603) atinge cu mâinile peste o mie de supuși la un singur astfel de eveniment ceremonial. Flamboaiantul rege francez Ludovic al XIV-lea (1638-1715), deși considera neplăcută atingerea celor infectați cu scrofuloză, primea peste 1 700 de bolnavi pe zi, în vreme ce recent înscăunatul monarh englez Carol al II-lea (1630-1685) se spune că ar fi atins aproximativ 100 000 de supuși, în cursul acestor ritualuri de vindecare, cu toate că Biserica ridica din sprâncene în privința lor, considerând că „atingerea regală” era o practică superstițioasă și retrogradă. E posibil ca apropierea oamenilor simpli de fețele regale, pe care o prilejuia acest obicei, să supraviețuiască

în prezent prin deplasările publice ale familiei regale britanice, evenimente care sunt foarte pe placul cetățenilor, sau prin petrecerile în aer liber pe care membrii casei regale le organizează în mod regulat.

Semnificația istorică a mâinii are legătură și cu semnificația și sensul mâinii descoperite – prin opoziție cu palma învelită în mână. Eticheta privind circumstanțele în care era acceptabil să-ți dezvălui mâna au fost influențate de regulile de politețe. La modul general, eticheta cerea ca subordonații să-și scoată mânușile în prezența superiorilor sociali, în vreme ce tot eticheta considera că femeilor le era mai îngăduit să-și ascundă mâinile în mână decât bărbaților. În Anglia secolului al XVII-lea, obiceiul era ca, în prezența fețelor regale, să-ți prezinți mâinile dezvelite – la fel și în biserică, și la curte. De asemenea, se considera politicos să mănânci cu mâinile dezvelite și să strângi mâna cuiva după ce ți-ai scos mânușile – mâna nudă fiind percepută ca indicând intimitate și prietenie. Cu excepția situațiilor în care era imposibil de frig. În egală măsură, eticheta dicta ca persoana căreia trebuia să i se sărute mâna s-o ofere dezvelită; în cazul în care aceasta întindea mâna acoperită cu mână, gestul indica disprețul persoanei în cauză – așa a procedat și Vladislav al IV-lea Vasa (1595-1648), care, în 1644, i-a întins mâna ascunsă în mână unuia dintre burghezii din Cracovia, astfel comunicându-și totala dezaprobare regală față de respectivul cetățean. Pe scurt, mâinile descoperite erau un semn de respect.

INTIMITATEA

Din punct de vedere istoric, mâinile erau și o marcă „de gen” – ceea ce înseamnă că mâinile bărbaților și cele ale femeilor erau considerate în mod diferit. Mâinile albe

ale femeilor erau idealizate ca reprezentări senzuale ale frumuseții feminine. În manualul său de conduită din secolul al XVI-lea, scriitorul și curteanul italian Baldassare Castiglione (1478-1529) abordează tema mâinii femeii:

La fel e și cu mâinile; care, dacă sunt delicate și frumoase și uneori lăsate descoperite, iar când trebuie să fie folosite și nu se cade să li se înfățișeze frumusețea sunt ascunse, nasc o mare dorință de a fi revăzute, mai ales dacă sunt învelite cu mână; celor care și le acoperă pare să nu le pese dacă mâinile sunt văzute sau nu, astfel că frumusețea lor e mai curând de la natură decât rodul unor eforturi și strădanii.

În Anglia premodernă, printre obiceiurile populare de nuntă se număra și acela ca mireasa să-și facă apariția cu mâinile descoperite, ca simbol al purității și al intimității, în vreme ce mâinile mirelui puteau să fie acoperite. Erotismul împletirii mâinilor bărbaților și femeilor – ținerea de mână – e explorat în *Romeo și Julieta* (actul I, scena 5), când Romeo, luând mâna Julietei, îi spune:

*De pângărește mâna-mi sfânta-ți mână.
Să ierți acestor buze ale mele –
Doi pelerini ce-s rușinați, stăpână,
Cari cu-n sărut păcatul vor să-l spele.¹*

Aici, mâna Julietei, ca „sacru feminin” e comparată, prin contrast, cu mâna profană și dură a lui Romeo – ceea ce ne conduce la foarte importanta temă a ceea ce se întâmplă când îți acoperi mâna și invită în scenă neașteptata și fascinanta istorie a mânășilor...

¹ William Shakespeare, *Romeo și Julieta*. Traducere de Ștefan Octavian Iosif. Fundația Regele Mihai I, București, 1940 (n. tr.).